

SLOVENSKÁ MONOGRAFIE O PSYCHOANALÝZE, FILOZOFII A LITERÁRNÍ VĚDĚ

Adam Bžoch: *Psychoanalýza na periférii (K dejinám psychoanalýzy na Slovensku)*, Kaligram, Bratislava 2007.

V závěru své objevné práce o osudech psychoanalýzy v slovenském prostředí uvádí autor Adam Bžoch prý jednu z oblíbených Freudových anekdot. Jistý obchodník s koňmi doporučuje svému zákazníkovi jezdeckého koně: „Když si ho vezmete a posadíte se na něj ve čtyři ráno, budete o půl sedmé v Prešpurku.“ „A co budu o půl sedmé dělat v Prešpurku?“, odpověděl. Slovenské prostředí Sigmundu Freudovi nepřálo a je v tom asi konglomerát důvodů společenských, hlavně však náboženských a řada předsudků, které si dovedeme doplnit podle vlastních znalostí – ale to lze asi říci a napsat o každém prostředí včetně českého. Ostatně ve sféře literární vědy tu také máme své kultury a svá tabu a kvůli nim se mnoho inspirativních podnětů k nám nedostalo nebo nedostává. Sigmund Freud prožívá na Slovensku posmrtně nová dobrodružství, jak o tom svědčí Bžochovy poznámky o povídce Josefa Puškáše *Freud v Tatrách* (2004), ale nehledě na to, Freudův vztah k Slovensku přece jen není fikce (korespondence S. Freuda a Sándora Ferencziho). Nicméně o čem by Bžoch napsal knihu o 220 stranách, kdyby se Freud na Slovensku neuplatnil? Bžochova kniha se řadí vedle knihy o slovenském strukturalismu (Fedor Matejov, Peter Zajak: *Od iniciativy k tradicii. Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. HOST, Brno 2005) k tomu nejlepšímu, co v posledních letech i ve sféře dějin literární vědy a jejich metod vzniklo – i když jde o knihu primárně vycházející ze zkoumání Freudovy psychoanalýzy jako takové a literární věda je jen jednou z jejích realizačních ploch. O Freuda se na Slovensku vedl boj, ale někdy odpor přijímajícího prostředí vyvolává o to větší výkony. A to se patrně v případě příborského rodáka stalo.

Adam Bžoch (roč. 1966), ředitel Ústavu svetovej literatúry SAV v Bratislavě, autor knih Walter Benjamin a estetická moderna (1999), *Signály z diaľky* (2004), editor díla Karola Tebešsyho *Jazyk, kultúra a hlbinná psycholó-*

gia (1999), redaktor a překladatel z němčiny (W. Benjamin, S. Freud a další) a nizozemštiny (kromě jiných také J. Huizinga) vytvořil zdařilé, velmi dobře, atraktivně a především komplexně pojaté dílo, které působí dojmem zcela vyčerpávajícího fundamentálního opusu. Bžoch pečlivě sleduje různé nastavení jevu zvaného psychoanalýza, jenž se sice na Slovensku, přesněji řečeno v slovensko-maďarsko-německém prostředí ocital na periférii, ale přece jen ne zcela. Téma Freud a Slovensko je nejen zajímavé, ale i paradoxní: osmistránkový separát *Vortrag des Professor Freud in Žilina* vyšel roku 1922 v Bratislavě u C. F. Wiganda. Freud přicestoval do Žiliny z Vídně a přednesl tam 21. prosince 1921 v době oslav chanuky před shromážděním Sjednocených židovských stran plamenný projev; podle Bžocha na něj neodkazuje žádný z Freudových životopisců, není obsažen v žádných jeho spisech – ale je to právě proto, že šlo o Freudova bratra Alexandra, profesora vídeňské Vysoké školy pro export, jenž se tu vyjadřuje o údajných protizidovských tendencích v nové československé politice po převratu roku 1918. Šlo asi o oboustranné „sympatie“: židovští intelektuálové byli často značně velkoněmečtí, Slované zase někdy trpěli živelným protizidovstvím: je to problém bohužel dodnes živý a poněkud delikátní.

Bžochova kniha je impozantní svou šíří, ale i hloubkou: od Alexandra Spesze a teologické skepse směřuje k slovenské avantgardě a vědě, zejména k slovenské psychologii. Pokud jde o literaturu, je to zde s přijetím freudismu podstatě lepší než v teologii a vědě: práce začíná u Hrušovského a Terebešsyho, Bžochova oblíbence, zastávce hlubinné psychologie. Jinak je však téma psychoanalýzy a slovenské psychologie temnější než v českém prostředí – až na výjimky se Freud nazalíbil a důvody jsou hlubší než povrchově ideologické. Ani v literární vědě není psychoanalýza všeobecně přijatelná, i když tu jako málokde najdeme reálnou diskusi i apologii (A. Popovič, F. Miko). Cesta psychoanalýzy ke kultuře je ukázána na příkladu Stanislava Felbera (1905-1956); ten byl ostatně Čech, středoškolský profesor z Tábora. Češi toho pro propagaci Freuda na

Slovensku udělali dost, např. J. Cvekl, autor portrétu S. Freuda z roku 1965.

Když se autor soustředí na určité téma, mívá pocit, že by je měl každý přijímat; tedy, že Slovensko by mělo Freuda začít konečně přijímat jinak, nikoli s podezřením a podezíráním – tomuto postupu se podařilo Bžochovi úspěšně vyhnout, i když někdy stál už na pokraji tohoto úskalí. Jeho kniha má tudíž náležitý odstup a nadhled. Freudovi se prostě na Slovensku nedařilo z určitých důvodů – ty Bžoch brilantně – implicitně i explicitně – vysvětluje. Vnější překážky nyní zmizely, vnitřní namnože zůstávají – ale to je zcela normální, stejně jako interference a vnitřní tenze.

Zdálo by se, že kromě náboženských důvodů v zemi tak většinově katolické a menšinově evangelické, pravoslavné a ukiátské byl největší překážkou freudismu marxismus, to je však pravda až později, a to ještě šlo spíše o jeho primitivní ideologickou aplikaci; na počátku se v SSSR rýsovala zcela běžná syntéza marxismu a freudismu, jak ji pokusně vidíme u francouzských a českých zakladatelů surrealismu; nemyslím, že by slovenský sborník z roku 1989 Bachtinovy inšpirácie (konference jsem se tehdy také zúčastnil referátem Michail Bachtin a takzvaný výchovný román) nevyužil příležitosti; Bachtin byl chápán spíše jako fenomenolog a ti jsou, jak známo, přímými odpůrci psychologických metod, ale také zde pravděpodobně nebyl žádný odborník na psychoanalýzu nebo znalec Freuda; to, že byl

Bachtin v bývalém Československu využíván jako oponentura marxismu, je pravda, ale bylo to poněkud ahistorické, neboť Bachtinovo dílo dovolně vyrůstalo z postupujících se vrstev volných relativně filozofických představ sovětských 20. let, kde a kdy se spojovaly věci z pohledu budoucího nepříznivého vývoje zdánlivě odlehle a kde marxismus mohl být ještě živým myšlením, nikoli zcela ideologickou indoktrinací jako důležitý filozofický proud. Ostatně to, že Marx patří do proslulého židovského myslitelského řetězce jdoucího od Ježíše přes Isaaca Newtona k Freudovi a Einsteinovi neměl pochyby ani dobově provokující pisničkář Vladimír Vysockij.

Bžochova kniha je čtivá a příběhově nasycená, vyzývající k přemýšlení; může vyvolat souhlasné i váhavé a kritické reakce. Patří k těm dílům, na nichž je viditelná důkladná příprava (část knihy vznikla jako součást grantového projektu VEGA Konzervativne odpovede na výzvy modernizácie) a která si zaslouží trvalou, nejen aktuální pozornost, neboť odkazuje k hlubinnému proudu lidského myšlení i specifických komunit. Kniha je sice psána jakoby zvnějšku, nikoli zevnitř literární vědy, autor je ostatně aktivním členem Slovenské společnosti Sigmunda Freuda, ale je v dobrém slova smyslu poznamenána jeho „literárností“: partie o literární vědě jsou tu podle mě klíčové. Pro literárněvědnou slavistiku obecně, ale i analýzu slovenského recepčního prostředí je nanejvýš podnětná.

Ivo Pospíšil

MEMOÁRY JAKO PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM SLAVISTIKY V RUSKU

Kak eto bylo... Vospominanija sotrudnikov, Instituta slavjanovedenija, ed. J. P. Aksenova, Institut slavjanovedenija Russkoj akademii nauk, Moskva 2007, 280 s.

Recenzovaný sborník vzpomínek ruských slavistů, který se metodologicky zařazuje do proudu „oral history“, je přesvědčivým dokladem, že i dějiny vědeckých institucí mohou být nejen poučným, ale i fascinujícím čtením přibližujícím zdánlivě nepřístupné a otažité téma. V jednotlivých příspěvcích nejde o faktografický záznam izolovaných událostí, ale vystupují před námi živé osobní a profesní

osudy intelektuálů, kteří v obtížných politických a ekonomických poměrech východisko z existenciální krize a obyčejnou lidskou útěchu nacházeli ve svém svobodném bádání. Kniha, obsahující bohatou faktografickou přílohu a soupis pracovníků Institutu (s. 268–277), vyšla k 60. výročí založení moskevského Institutu slavistiky (1947–2007), který vznikl na základě rozhodnutí Prezidia AV SSSR v září 1946 a který organizačně propojil slovenská oddělení Institutu historie, Institutu ruského jazyka a Slovenské komise AV. (O dějinách Institutu slavjanovedenija podrobně informují publikace *Dvadcat' pjat' let dejatel'nos-*